

1903–1904

v Brně postavena vila Löw-Beer

Po stopách textilních magnátů

...
Současnou podobu Brna nemálo ovlivnila její slavná industriální minulost. Od poloviny 19. století se město profilovalo jako centrum textilního průmyslu, později se přidal i průmysl strojírenský a zbrojní. Textilu dominovaly především rodiny židovského původu, které přicházely do Brna z okolních vesnic. Mezi ně patřila i rodina Löw-Beerů. O osudech těchto podnikatelů jsme si povídali s historikem Jakubem Pernesem

• Ptal se Daniel Černohorský

Rodina Alfreda Löw-Beera v Malé vile ve Svitávce

Není tomu tak dávno, co byly v Brně po náročné památkové obnově zpřístupněny dva cenné rodinné domy, jež jsou spojeny s příslušníky významné židovské rodiny Löw-Beerů. V roce 2012 to byla snad nejvýznamnější moderní stavba meziválečné architektury v Československu vila Tugendhat, v roce 2016 vila Löw-Beer, kterou v dětství obývala se svými rodiči Greta Tugendhatová.

Löw-Beerové ale v moravské metropoli zanechali mnohem více stop. Dnes stojí nejen další rodinné a činžovní domy, které nechali postavit nebo je koupili, ale i domky postavené pro dělníky a úředníky jejich prosperujících továren – z těch dnes nalezneme už jen torza. Neopomeňme ani slavnou kavárnu Esplanade, kde se scházela židovská intelektuální elita, či banku Union strážící finanční prostředky mimo jiné i židovských podnikatelů.

Počátky kariéry

• Kde můžeme hledat rodinné kořeny Löw-Beerů?

Löw-Beerové se pokoušejí počátky svého rodu hledat už u rabbiho Löwa, legendárního tvůrce pražského golemu. Nicméně historicky doložitelní jsou Löwové až na počátku 18. století. Dnes je můžeme celkem úspěšně sledovat právě díky jejich neobvyklému jménu, které vzniklo pravděpodobně jako složenina jmen při sňatku Judase Löwa s Bunou Beer. Během osvětských josefínských reforem si totiž všichni Židé museli změnit jména, tak aby odpovídala německému

jazykového úzu, a tak vzniklo příjmení Löw-Beer. Pravděpodobně se jedná o jediný výskyt tohoto jména, takže všichni Löw-Beerové pocházeli právě od Judase Löwa a Buny Beer.

Rod pocházel z Boskovic, kde v té době žila významná židovská komunita. Jednalo se o vcelku zámožnou rodinu, která si vedla poměrně dobře. Příjmy jim plynuly zejména z palírny. Pálení alkoholu bylo jednou z mála živností, kterou mohli Židé v té době vykonávat. Palírny si většinou pronajímali, ale v určitých případech si je mohli i odkoupit.

● Jak se Löw-Beerové dostali z Boskovic do Brna?

Ta cesta byla poněkud složitější. Samotný rodinný příběh začíná u pěti bratrů, kteří byli velice podnikaví. Dvě nejvýznamnější větve pocházejí od Mosese Löw-Beera (1794–1851) a potom od synů Arona (1782/1783–1849) a Jakoba Löw-Beera (1786–1864). Mosese zavedla jeho cesta do Svitávky, kde koupil mlýn a předělal ho na závod na zpracování vlny. Jeho bratři Aron a Jakob si založili své podnikání už v Boskovicích, jejich potomci pak navázali na tuto živnost a přesunuli se do Brněnce.

Jakub Pernes (*1989)

Vystudoval historii a žurnalistiku na Masarykově univerzitě v Brně. Věnuje se soudobým dějinám, zaměřuje se na regionální historii a na období komunistické totality. Působí jako kurátor v Muzeu Brněnska.

po roce 1848, byly tyto zákony zrušeny a Židé nabyli nových svobod. Mnoho z nich se pustilo do podnikání ve vlnářství.

● Proč se věnovali právě textilnímu průmyslu?

Vlnářství mělo mezi židovským obyvatelstvem jistou tradici. Paul Löw-Beer (1910–2003) ve svých vzpomínkách uvádí, že jeho předek Moses v první polovině 19. století cestoval po Evropě a skupoval uniformy vojáků z napoleonských válek. Ty později recykloval a vyráběl z nich levné, dostupné látky a tady ta tradice už u Löw-Beerů zůstala.

Löw-Beerové patřili mezi nejbohatší rodiny prvorepublikového Československa :

Dařilo se jim a obě dvě firmy, jak Moses Löw-Beer, tak i Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne, rozšířily svoji výrobu do Brna. Zpočátku se ale nejednalo o centrální závody, většinou to byly pouze nějaké úpravny vlny a sklady. Firma Moses Löw-Beer ponechala sídlo firmy ve Svitávce, ale firma Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne ho přenesla do Brna. Jednalo se o otázku prestiže a také praktičnosti – z Brna bylo mnohem lepší spojení do Vídně. Tím se Löw-Beerové dostali na brněnský trh a do brněnské společnosti, což nebylo úplně samozřejmé. Až do poloviny 19. století Židé nesměli zakládat živnosti a stěhovat se. Navíc platil takzvaný familiantský zákon, kdy omezoval židovskou populaci na pevně daný počet rodin. Zpravidla směl založit rodinu jen nejstarší syn. Teprve v rámci liberálních reforem, které přišly

Zámožní průmyslníci

● Je pravda, že Löw-Beerové patřili mezi nejbohatší rodiny prvorepublikového Československa?

Ta rodina měla štěstí v tom, že každý další syn, který firmu zdědil, byl nesmírně schopný. Moses Löw-Beer fabriku založil a jeho syn Max (1829–1887) ji poté rozšířil. Max expandoval například i do Horních Uher (dnešního Slovenska), kde koupil cukrovar, skupoval též podíly v nejrůznějších firmách a investoval do nemovitostí. Dalo by říct, že rodina diverzifikovala svoje portfolio.

Max měl tři syny Rudolfa (1865–1953), Alfreda (1872 až 1939) a Benna (1874–1916) a ve chvíli, kdy se dostali do vedení

firmy, tak už to byl obrovský prosperující podnik. Stali se z nich milionáři. Hlavou byl Rudolf, jenž se zaměřil na modernizaci fabrik a zvýšení efektivity výroby. Podařilo se mu umořit předchozí dluhy a udržet si konkurenceschopnost. Všichni tři bratři při vedení firmy úzce spolupracovali a velice blízké vztahy měli také v rodině, protože si vzali tři sestry z vídeňské židovské rodiny a své děti vychovávali, jako by to byli sourozenci. Byla to jedna velká rodina a všichni jejich potomci se poté také zapojovali do vedení firmy.

Původní podoba vily Löw-Beer po jejím dokončení v roce 1904

Služebné z vily Löw-Beer

• Angažovali se Löw-Beerové také ve veřejném životě?

Ano. Alfred vedl Spolek vlnářských průmyslníků Moravy a Slezska v Brně. Jednalo se o organizaci, která sdružovala nejvýznamnější podnikatele v Brně a měla vliv i na celkovou hospodářskou politiku státu. To se projevilo zejména po vzniku Československa. Mladá republika ještě poněkud tápala s exportem a řízením hospodářství, a aby udržela některé podniky v Brně naživu, chtěla určitým způsobem kontrolovat výrobu, dodávky surovin a podobně. V tomto případě se ale spolek pod vedením Alfreda postavil proti a zasadil se o svobodný trh, který se s tím již vypořádá. Pravdou je, že některé firmy ty nové poměry neustály, ale na jejich místo nastoupily nové, které si dokázaly se situací poradit.

Alfred se angažoval i v jiných společenských záležitostech. V letech 1919–1937 byl členem Spolku Německého domu, který organizoval téměř veškerý společenský život brněnských Němců. Zastával také pozici zástupce prezidenta brněnské Obchodní a živnostenské komory – šlo o velice prestižní místo.

dělníky na Veslařské ulici v Brně-Jundrově, což tehdy nebylo zvykem. Jonas roku 1910 získal titul čestného obyvatele města Brna a v letech 1911–1918 se po něm nazývala ulice v Brně-Štýřicích (dnes Celní).

Luxusní vila

• Kdy byla postavena vila Löw-Beer a komu zprvu patřila?

Vilu si nechal na přelomu let 1903–1904 postavit textilní obchodník židovského původu Moritz Fuhrmann podle projektu vídeňského architekta Alexandra Neumanna. Podnikatelské začátky Fuhrmanna byly do jisté míry podobné s rodinou Löw-Beerů, ovšem Moritz začínal úplně od píky. Svůj průnik mezi elitu brněnské společnosti potvrdil i tím, že si nechal postavit tuto luxusní vilu.

Alfred Löw-Beer koupil dům po smrti Moritze Fuhrmanna (1910) od jeho synů. Ač již vlastnil neméně luxusní rezidenci ve Svitávce, dům v prestižní čtvrti u parku Lužanky představoval vhodné reprezentativní sídlo.

Alfred Löw-Beer koupil dům po smrti Moritze Fuhrmanna (1910) od jeho synů. Ač již vlastnil neméně luxusní rezidenci ve Svitávce, dům v prestižní čtvrti u parku Lužanky představoval vhodné reprezentativní sídlo.

Alfreda možná zavraždilo gestapo nebo lidé, kteří mu obstarali falešné doklady

• A co další členové rodiny?

Také oni zastávali různé významné posty a funkce. Zajímavý je například příběh manželů Jonase a Liny Löw-Beerových. Byli to bratranec a sestřenice z rodových větví Aron a Jakob. Svým sňatkem provázali rodinu i majetek. Jejich manželství však zůstalo bezdětné, a Jonas s Linou prosluli péčí o zaměstnance. Vybudovali například kolonii domků pro své přestárlé

Původně byla vila postavena v secesním slohu, ale Alfred ji ve třicátých letech nechal zmodernizovat a provedl různé architektonické úpravy. Löw-Beerové vlastnili spousty dalších nemovitostí – nájemní domy, byty, později budovali i obchodní domy.

• Nad vilou Löw-Beer se nachází vila Tugendhat, předpokládám, že to není náhoda...

Alfredova dcera Greta (1903–1970) si vzala za manžela Fritze Tugendhata (1895–1958) a jako svatební dar dostali horní část pozemku vily Löw-Beer, na kterém si měli postavit malý rodinný dům. Dnes tam stojí vila Tugendhat. Greta a Fritz se nadchli pro práci architekta Ludwiga Miese van der Rohe a poté, co jim představil svoji vizi, Greta přesvědčila svého otce, aby celou stavbu financoval. Dnes díky tomu máme v Brně ikonickou stavbu moderní architektury.

Oslava výstavby dělnické kolonie Linaheim spojená se svátkem Purim, který patřil mezi významné židovské svátky. Jednou ze zvyklostí bylo oblékání masek a kostýmů. V přední řadě vpravo sedí Lina Löw-Beer

Brněnský podnikatel Fritz Tugendhat

Emigrace a záhadná smrt

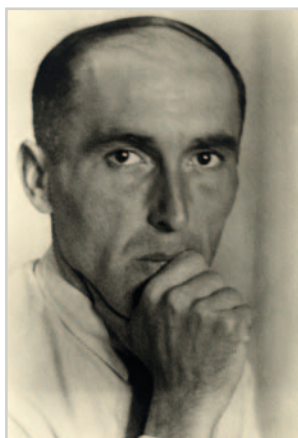
● Jaké byly osudy Löw-Beerů za 2. světové války, podařilo se jim emigrovat, nebo zůstali v protektorátu? Löw-Beerové měli velkou výhodu v tom, že disponovali značným množstvím financí a měli také dostatek informací o tom, co se chystá. Většinu rodiny se tak podařilo zavčas utéct, a to jak větví ze Svitávky, tak z Brněnce. Nicméně jejich odchod do emigrace provázela řada dramatických a tragických událostí.

Například syn Benna Löw-Beera Ernst (1911–2000) společně s bratrem Fritzem (1906–1976) a jeho ženou Marianne (1915–2011) emigrovali do Velké Británie a odtud vypluli na parníku Athenia do Kanady. Loď však torpédovala německá ponorka, ale většina pasažérů se zachránila. Ernst s Fritzem se dostali do Irska a Marianne do Skotska. Po několika dnech se sešli a pokračovali do Kanady.

● Někomu se útěk do emigrace nezdařil?

Jeden z posledních, kdo tady zůstal, byl Alfred Löw-Beer. Údajně se snažil zachránit co nejvíce z rodového majetku a také převést obchodní kontakty do zahraničí. Zůstal tady až do vyhlášení protektorátu, kdy jej Němci zatkl a zabavili mu pas. Alfred na nic nečekal, obstaral si falešné doklady a odjel do Prahy.

Co se dělo dál, je dodnes záhadou. Jeho příbuzní o něm neměli žádné zprávy, proto si najali bývalého agenta tajných služeb MI6 sira Paula Dukese (viz Elitní špion na stopě Löw-Beera), aby vypátral, co se s Alfredem stalo. Dukese se tedy v předvečer vypuknutí 2. světové války, v létě 1939, vypravil do protektorátu. Vyjednal si s gestapem a dalšími německými

Greta Löw-Beerová se v roce 1922 provdala za průmyslníka Hanse Weisse. Jejich manželství ale nebylo příliš šťastné a po šesti letech se rozpadlo. Krátce po rozvodu se pak Greta provdala za Fritze Tugendhata, kterého znala prakticky od dětství

orgány, aby se dostal na místo, kde Alfred zahynul. Toho našli mrtvého na železniční trati ve

Střibře. Podle Dukesovy verze k tomu došlo takto: Poté, co Alfreda zadrželi ve Střibře s falešnými doklady, donutili ho vystoupit z vlaku. Nevěděli ovšem, kdo to je, takže ho pouze ubytovali v hotelu a řekli mu, ať nikam nechodí. Alfred se ale uprostřed noci rozhodl utéct, chtěl naskočit na vlak a nešťastnou náhodou spadl pod jeho kola. O svém pátrání napsal Dukese knihu, jednotlivé postavy zde sice vystupují pod pseudonymy, ale je jasné, že se jedná o Alfreda a další. Jde ale o román a nemůžeme brát doslova to, co se v něm píše.

Jak to bylo s Alfredem doopravdy, se asi nikdy nedozvíme. Možná ho zavraždilo gestapo, nebo ho mohli zabít lidé, kteří mu obstarali falešné doklady a pomáhali mu utéci, protože se báli, že by kvůli tomu sami došli k vyzrazení. Nelze vyloučit ani sebevraždu, protože Alfred se mohl dostat do bezvýchodné situace, anebo je možné, že se skutečně jednalo o nehodu...

● Snažili se Löw-Beerové, kterým se podařilo emigrovat, v zahraničí pokračovat ve svém podnikání?

Někteří z nich se o to pokusili. Například Alfredův starší bratr Rudolf podnikal až do své smrti v padesátých letech. Někteří chtěli založit nové podniky, ale nikdo z nich neměl štěstí a většinou rychle zkrachovali. Dnes už se nikdo z rodiny textilní výrobě nevěnuje. Naopak spousta z nich se rozhodla hodit veškerou svou minulost za hlavu a začít úplně od začátku. Příkladem může být například Ernst, jehož loď byla torpédována.

Architekt Fuhrmannovy (Löw-Beerovy) vily

Alexandr Neumann (1861–1947) se narodil jako syn židovského továrníka Moritze Neumanna v Bílsku-Bělé na území dnešního Polska. Vystudoval Vysokou školu technickou ve Vídni pod vedením Karla Königa, významného architekta pozdního historismu. Po praxi v ateliéru u architektů Ferdinanda Fellnera a Hermanna Helmera si ve Vídni otevřel vlastní kancelář. Specializoval se především na stavbu velkých reprezentativních budov, divadel, bank a lázeňských budov, ale navrhoval i soukromé rezidence jako například vilu Morize Fuhrmanna v Brně (vila Löw-Beer).

Alexander Neumann musel roku 1939 kvůli svému židovskému původu emigrovat na Nový Zéland

Při projektování svých budov využíval všemožné technické inovace, které mu tehdejší doba nabízela: na svou dobu pokrokové teplovzdušné vytápění nebo obrovské střešní světlíky sloužící k osvětlení velkých místností. První jeho velkou zakázkou se ve spolupráci s architektem Josefem Zaschem stala pražská filiálka Wiener Bankverein (1906–1909). Později realizoval budovu téže banky ve Vídni. Pro své konzervativní, historizující, avšak z provozně technologického hlediska moderní návrhy se stal vyhledávaným autorem komerčních budov.

Ernst při této události přišel o všechny své dokumenty i o svůj právnický diplom a do Kanady přišel bez ničeho. Rozhodl se tedy začít úplně nanovo, dokonce si poameričtil své jméno, dodnes si Löw-Beerové říkají [lou bírově], a o obnovení textilního podnikání se už nikdy nepokusil.

Poválečné osudy

● Zkoušeli se Löw-Beerové po válce vrátit zpět do Československa? Tak daleko se nikdy nedostali. Jeli-kož se před válkou hlásili k německé národnosti, byla na veškerý jejich majetek uvalena národní správa. Mnozí z nich si poté zažádali o navrácení čs. občanství a jejich proces ze začátku probíhal úspěšně. V letech 1946–1947 jim bylo přiznáno, že jsou oběti perzekuce, a tudíž nepatřili mezi Němce, na které se vztahovaly takzvané dekrety prezidenta republiky. S nástupem komunistů v roce 1948 ale tohle všechno vyšumělo do ztracena. Löw-Beerové nikdy nedostali zpět své majetky, nevrátili se do svých továren a většina z nich rezignovala usilovat o cokoliv v Československu.

● Takže po revoluci v roce 1989 se v rámci restitucí o svůj majetek už nepřihlásili?

Jednalo se spíš o ojedinělé případy. Problém byl v tom, že rodina Löw-Beerů je dnes velice rozvětvená a žije po celém světě. Pokud by se tedy majetky měly navracet, není jasné, komu konkrétně by měly připadnout. Proběhly nějaké kontroverze ohledně vily Tugendhat, ale sami potomci si přímo

Manželé Alfred a Marianne Löw-Beerovi

o její navrácení nezažádali. Jednalo se spíše o neshody ohledně toho, jak je s jejich bývalým majetkem nakládáno.

● Vraťme se ještě zpátky k vile Löw-Beer; jaké byly její osudy za 2. světové války a potom po válce? Alfred s rodinou utekl z vily dost narychlo a nechal v ní spoustu cenností. Údajně ve vile zůstal i obraz od Paula Cézanna. Co se s ním stalo, se dnes neví, pravděpodobně skončil v německých rukou. Za války ve vile sídlilo gestapo, které zde mělo své kanceláře, a když na konci války museli Němci odejít, odnesli s sebou vše, co mělo nějakou hodnotu.

Po válce objekt spadl pod národní správu, která s ním jistou dobu hospodařila. Objevily se ambice udělat z toho takzvaný americký reprezentační dům, kdy vilu dostala do nájmu společnost American Institute. Ta se ale o vilu příliš nestarala, v zimě tu zamrzlo topení, došlo ke škodám na majetku, a tak museli vilu opustit.

Poté se zde vystřídalo několik nájemců a roku 1962 byl ve vile zřízen internát, který tu fungoval až do roku 2012. Internát sloužil především pro dívky. Občas se tu objeví nějaká paní a povídá nám o tom, že tam v té místnosti měla pokoj a postel a že tu prožila spoustu pěkných příhod, o které se s námi podělí. Je nesmírně zajímavé sledovat životní osudy, které tu lidé měli i poté, co ten dům úplně změnil svůj účel. ●●●

Elitní špión na stopě Löw-Beera

Paul Henry Dukes se narodil 10. února 1889 v Anglii jako třetí z pěti dětí. V mládí navštěvoval církevní Caterham School a poté odešel do Petrohradu, kde působil na hudební konzervatoři jako koncertní klavírista a zástupce dirigenta. Díky dokonalé znalosti ruského jazyka byl přijat do britské výzvědné služby MI6 a působil jako tajný agent v carském Rusku. Během ruské občanské války pak pomohl stovkám bělogvardějců utéct do Finska. Vystupoval pod nejrůznějšími jmény a identitami a díky tomu získal přístup do četných bolševických organizací. Úspěšně pronikl do bolševické strany, Kominterny, a dokonce také do Čeky (sovětská tajná policie). Britské vládě pak předával informace o vnitřním fungování sovětského politbyra.

Roku 1920 se vrátil jako hrdina zpět do Anglie. Britský král Jiří V. ho povýšil do ry-

tířského stavu a označil jej jako „nejlepšího ze všech vojáků“. Dodnes je Dukes jedinou osobou, která obdržela rytířský titul výhradně za špiónáž. Ke své profesi se pak krátce vrátil roku 1939, kdy v protektorátu pátral po stopách Alfreda Löw-Beera. Po válce pak odešel do Jižní Afriky, kde se stal jogínem. Zemřel roku 1969 v Kapském Městě.

Dukes je také znám jako autor mnoha detektivních románů ze špiónážního prostředí. Jeho první prací byla kniha *The Story of „ST 25“ Adventure and Romance in the Secret Intelligence Service in Red Russia 1917–1920*. Jeho nejznámějším dílem je *Red Dusk and the Morrow*, které mapuje

Kniha Paula Dukese *An Epic of the Gestapo*, která líčí jeho pátrání po Alfredu Löw-Beerovi

vzestup a pád bolševismu. Dukes dokonce cestoval po celém světě a pořádal na toto téma přednášky.